రాయప్రోలు సాహిత్య వ్యక్తిత్వం

-మాదిరాజు రంగారావు

తెలుగు సాహిత్య ప్రపంచంలో అభినవ కవితా బింబం రాయప్రోలు. కవిత్వాన్ని తపస్సుగా భావించిన మనిషి. చరిత్రలో ఎన్నో ఆఘాతవిఘాతాలకు తట్టుకుని నిలిచిన ఆర్షసంస్కృతికి చెందిన సంప్రదాయ శక్తి భూమికగా, ఆంగ్లవిద్యా ప్రభావంతో సమకాలీన జీవితానుభవంతో సంస్కరణ హృదయంతో సంపన్నమైన మనస్వి. రాజకీయ చైతన్యం స్వాతంత్ర్యాభిలాష స్వేచ్ఛా ప్రకటనంతో మారే సమాజంలో, ఆకాలానికవసరమైన మార్పులకు విముఖం కాని నవ్యపథ ప్రదర్శకుడు. కవిత్వాన్ని తాత్త్విక తలంపై నిలిపినా, రచనలో అంతరంగ సౌందర్యాన్ని అభిలషిస్తూ, సామాజిక తలంపై అనివార్యమైన మార్పుల్ని గుర్తిస్తూ, స్వాగతం పలికిన వైతాళికుడు. ఆధునిక సాహిత్యంలో ఈయన సాహితీ వ్యక్తిత్వం, అత్యంతమూ ప్రభావోపేతమైంది. ఇది సంప్రదాయ మార్గానికి నవ్యగుణాల్ని సంతరింపజేసి అభినవరూపాన్ని సిద్ధింపజేసింది.

మొదట్లో ఈ వ్యక్తిత్వం స్వాతంత్రోద్యమ స్ఫూర్తితో, దేశభక్తి భావనతో ప్రకాశించింది. జాతి సంస్కృతి పట్ల బాధ్యతను గుర్తు చేసింది. గర్వాభిమానాన్ని వెలిగించింది. ఈయన కవిత్వం ఉద్యమతలంపై "చేవ" కలిగిన పదాలతో ఆకర్షించింది. పాట శైలితో జనామోదాన్ని పొందింది. అమరావతి పట్టణంలో బౌద్ధులువిశ్వవిద్యాలయం స్థాపించిన నాటి చేతనోన్మేషంతో శాంతినీ, లోకమంతా కాక పెట్టిన కాకతీయుల కదనపాండితిని స్మరించే ఉత్సాహసంరంభంతో తరంగితమైన వీరాన్నీ ప్రబోధించింది. ఇది ఆధునిక కవిత్వంలో తెలుగు కవిత్వానికి ఉత్సాహవంతమైన అరుణ రేఖ అనవచ్చు.

ఈయనలో సమకాలీన ఉద్యమాల ప్రేరణ ఉంది. తెలుగు దనంపై మక్కువతోను, ఆర్ష సంస్కృతిపై అభిమానంతోను సమస్యల పట్ల స్వతంత్రమైన ఆలోచనాప్రపంచంతో తెలుగు సాహిత్యం ఈయన రచనలో మలుపు తిరిగింది. యువతరాన్ని సృజనాత్మక శీలంతో ఉత్తమమైన విలువల వైపుకు ఉన్నతమైన లక్ష్యం వైపు ఉన్ముఖం చేసింది.

పాశ్చాత్యభావ ప్రసారానికి లోనైనప్పటికీ భారతీయచేతన ఈయన మానసికప్రపంచానికి మౌలికమైన జీవరూపంగా ఉంది. ఇది చివరి దాకా నిలిచి స్థిరపడింది. "పాతగుడ్డలు పారవైతుము, కొత్తగుడ్డలు కట్టుకొందుము చావుబతుకుల సత్యమింతే: "వాసాంసి జీర్ణాని యథావిహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరోపరాణి: తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణాన్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ" (గీత-11,22) ఇంకా "నీవారాగ్రము మాద్రి సూక్ష్మమయి హృన్నీలాభ్రమధ్యస్థలీలా విద్యుచ్ఛిఖలోని జీవుని మొదల్ దర్శించి" - హృదంతిక కోశమున నీవారశూకాగ్రముగ మెరసె తదంశమున్" -దీనికి నీవారశూక వత్తనిన్వీ పీతాభాస్వత్యనూపమా 'ఇత్యాదిగా ఎన్నోఉపనిషద్భావ వీచికలు ఈయన రచనలో వివృతమైనాయి. ఈయన తాత్త్విక చింతన ప్రధానంగా భారతీయ వేదాంత భావనాత్మకమైంది.

రవీంద్రుని బలమైన ప్రభావం, ఈయనలో దివ్యత్వం అతీంద్రియ భావనతో ప్రాణితమైంది. చింతనలో, ప్రేమతత్త్వ స్వరూపానికి నవనవోన్మేషాన్ని చేకూర్చింది. ఇది ఈయన సాహితీ వ్యక్తిత్వానికి అంతరమైన ఆధారశక్తి కేంద్రంగా నిలిచింది.

సామాజిక తలంపై ఎన్నో వాస్తవాలు. దీని చుట్టూ తిరిగే నిజాలెన్నో, రచనలో విశ్లేషణకందుతాయి. ఇవి సంస్కరణకు చెందినవి కావచ్చు. మార్పుకు దారి తీసేవి కావచ్చు. కేవలం విలువలకు చెందినవి కావచ్చు. ఉదాహరణకు వార్తాపత్రికలో కన్పించిన ఒక స్త్రీ ఆహుతికి హృదయస్పందన రూపమే "స్నేహలత" కావ్యం ఇతివృత్తం. ఈనాటికీ నిలిచి ఉన్న కన్యక వరశుల్కం 'కన్నియను పెండ్లి యాడునో: తండ్రి అర్పణము చేయు శుల్కదివ్యాప్యరసను పెండ్లి యాడునో?' యని ఆవేదనతో ప్రశ్నించిడం జరిగింది. దీని వెనుక జీవితానుభవ పరామర్శ ఉంది. తత్త్వాన్వేషణం ఉంది. లలిత, తృణకంకణం, అనుమతి, స్వప్నకుమారం, కష్టకమల, స్నేహలత మొదలైన కావ్యాల్లోని పాత్రలన్నీ నిత్య జీవితంలో తటస్థపడేవి రచనలో సమకాలీన జీవితానుభవం చేత పరిపుష్టమైనవి. సంస్కరణశీలి సంస్కార హృదయాన్ని ప్రతిబింబించేవి. ఈ కృతుల్లో వస్తువరణం, ఆదర్శ రూపం, ఆనాటి విద్యావంతుల్ని బాగా ఆకర్షించాయి. వీటి నిర్వహణ రూపం ఆధునిక భావజాలంతో సమాహితమైంది. ఇతి వృత్తంలో పోయే పోకడలు, తీసుకున్న మలుపులు మార్పుకు సంకేతమైనాయి. అభివ్యక్తిలో నవ్యత, ప్రసన్నమైన శైలి, మధురభావనతో పాటు పద సంయోజనం, అర్థంలో మార్దవం - అభినవ రూపానికి ప్రాతినిధ్యం వహించాయి. సమాజచరిత్రలో పరిస్థితుల ప్రభావం చేత వచ్చే మార్పులకనుగుణంగా ప్రసరించే ఆలోచనలకు నిలయమైన సాహిత్యోద్యమానికి రాయప్రోలు స్పందన శక్తిగా కన్పించారు. అటు కావ్య రామణీయకతతో పాటు ఇటు సామాజిక స్పందన కలిసి రూపొందింది, కట్టమంచి వంటి తీక్షణ విమర్శకుల ఒరపిడికి నిలిచిందీయన కవిత్వం; కట్టమంచి మాటల్లో "His imaginative gifts are of a high order and his power of phrase is remarkable almost unique'' (ఉత్తరం 26-5-1919). తృణకంకణం - 1966, అనివార్యమైన చరిత్ర గతిని బట్టి సామాజిక రూపం, కాలధర్మాన్ని బట్టి లోకప్రవృత్తి మారడం సహజం. దీనితో పాటు సాహిత్యం కూడా మారుతుందన్న వాస్తవాన్ని గుర్తించడం ఈయన దూరదృష్టికి సంకేతం. రాయప్రోలు సాహిత్యం - సంప్రదాయ మౌలికతను రక్షిస్తూనే క్షుణ్ణమైన మార్గంలో కాకుండా స్వతంత్రమైన ఆలోచనా పథంలో ప్రత్యేకతను పొందింది. ఈయనలో

ఉన్న ఈ ప్రవృత్తే మొదట్లో ఆశుకవితా మార్గం నుండి సన్యాసానికి కారణమైంది. స్వతంత్రమార్గంలో, నవ్యమైన భావచిత్రాలతో పదబంధాలతో భావస్ఫూర్తితో ఉన్నత లక్ష్యానికి నిబద్ధమైంది.

జీవితంలో వలెనే సాహిత్యంలోను, ఎక్కడో ఒక చోట తత్త్వప్రపంచం అపరిహార్యమై విలసిస్తుంది. తత్త్వం - సాహిత్యం రెండూ పరస్పరాశ్రయాలు. అన్యోన్యపోషకాలు. నిజజీవితంలో వికాసస్థితులకు దోహదకారులు. తత్త్వపథంలోని హేతుగుణం అన్వేషణం దర్శనం అనేవి, కవిత్వంలోని రామణీయకతకు ఉదాత్తమైన ప్రయోజన రూపాన్నిస్తాయి.

ఈధోరణిలో ప్రేమతత్త్వం విశిష్టపథంలో ప్రవర్తిల్లింది. అంతఃకరణ సౌందర్యం - ప్రకృతి తాదాత్మ్యం -చైతన్యం - ఆత్మ అనేవి, ఈయన రచనలకు వివిధ స్థాయి భేదాలతో తాత్త్వికతను సిద్ధింపజేశాయి. 'నాకు మాత్రమన్నియు పువ్వులే నాత్మ సరణి' - సజీవ సౌకుమార్య సంస్కార గుణాలతో అనేక వ్యక్తిత్వాల్లో ఉండే చేతన ఒక్కటే నన్న పరమసత్యం వ్యంజితం.

"లలిత", "తృణకంకణం" మొదలుకొని "రమ్యాలోకం" "రూపనవనీతం" వరకు జీవితంలో వివిధ దశల్లో ప్రాణి ధర్మమైన ప్రేమపొందే అనేక రూపాలు, హృదయంగమంగా ఆలోచనాత్మకంగా ఆవిష్కృతమైనాయి, వ్యాఖ్యాతమైనాయి. జీవచేతనాత్మకమైన ప్రేమతత్త్వం -విశాలమైన ప్రాతిపదికపై నిర్వహింపబడింది. వాత్సల్యం స్నేహం, అనురాగం, భక్తిమొదలైన భావదళాల చేత ప్రేమ సంఫుల్లమైంది. రాయప్రోలు దృష్టిలో ప్రేమ - శృంగారం సమానార్థకాలు కావు. శృంగారం పరిధీకృతమైంది. ప్రేమ విస్తృతమైంది - నైకమైంది. స్త్రీ మాతృమూర్తి - సౌందర్యదేవత ప్రేమ స్వరూపిణి మొదలుగా ఆపైన జగన్మాత శక్తి రూపంగా దర్శితమైంది. మొత్తం మీద భౌతిక మానసిక ఆత్మ దశల్లో పరిపూర్ణతకై అన్వేషణ సాగింది. ఈ కారణంగా ధర్మ లగ్నమైన మనస్సు మలినం కాని స్వచ్ఛమైన, ప్రేమను పొందే లక్ష్యంతో అమలిన శృంగార తత్త్వం అవిష్కృతమైంది. ప్రేమికుల మధ్య అనురాగం భావాత్మకమైన యోగంగాను పరిణమించింది.

ఇంద్రియ స్పర్శలేని, మలిన రహితమైన ఆదర్శప్రేమరూపం కల్పితమైంది. ఇది పాత్రల మనోభూమికలపై ఎంతో ప్రతిభావంతంగా తీర్చబడింది. ఈ అనురాగధర్మం శుచిత్వంతో తాత్త్వికతను పొందింది. శుచిత్వంలో రసరామణీయకత ఉంది. ఈ విధంగా కావ్యతత్త్వం - కావ్యకళ రెండు సుసంయోజితమైనాయి. ఇతివృత్త వికాసంలో కల్పన భావనలో అభివ్యక్తిలో తనదైన ముద్రతో మధుర శబ్ద సంయోజనం - దీని యోజనా నిర్మాణ రూపాలు. దీని వెనుక నుండి కవిత్వానికి మూలద్రవ్యాలైన అంతఃకరణాన్ని రంజింపచేసే రసప్రవృత్తి ధ్వని ప్రసారం మొదలుగా ఆలంకారిక ప్రస్థానం ఉండనే ఉంది. ఈ దృష్టితో ఈ మహాకవి రచనల్ని 'ఆనందకళ'లనడం ఔచితీ విలసితమైంది.

రాయప్రోలు సాహిత్యంలో అంతరంగ తత్త్వం ప్రత్యక్షమైన ఇంద్రియార్థంనుండి ప్రేమను, వికారం నుండి పరిపుల్లతను, వికలం నుండి పరిపూర్ణతను కోరేది - తొలినుండి చివరిదాకా ఈయన సాహిత్య సాధన అంతా శ్లాఘ్యైకమైన కావ్యోదయం కోసమే. ఈయన కవిత్వం శ్లాఘ్యైక రమణీయమైన నవనీత శిల్పంగా భావించవచ్చు.

ఈసందర్భంలో రస నిమగ్నత అర్థసౌకుమార్యం - వ్యంజన - హృదయస్పందనం మొదలైనవన్నీ పూర్వాలంకారికుల ప్రశస్తమైన ఆలోచనా రూపాలే. ఇవి ఈ కవిప్రతిభ చేత స్వతంత్రమైన భావోపసంస్కృతిని పొందాయి. ఈ కారణంగా అంతఃకరణ తంత్రుల్ని శ్రుతి చేసేది. భావసౌందర్యాన్ని ఉన్మీలితం చేసేది. ఉపాస్యదేవతాస్థాయిలో ప్రకృతిలో దివ్యభావనతో ప్రకృతితత్త్వాన్ని ఆవిష్కరించేదిగా ఉంది. ఈ తత్త్వప్రపంచాన్ని వహిస్తునే రాయప్రోలు కవిత్వం ప్రసన్నమైన కృతితో సంఫుల్లమైంది. సౌందర్యమన్నా రసమన్నా ఆనందమన్నా 'ఏకావరణ జన్యాలే' అన్న కవిమాట కవితారహస్యం పొరల్ని ఒలిచి చూపుతుంది.

రాయప్రోలు కవిత్వం ఎంతో లలితమైన కళాసాధనతో మాధుర్య రసాస్వాదనా యోగ్యతను పొందింది, సామాజికేతివృత్త స్పర్శచేత, ప్రయోజన విస్తృతిని వహించింది. కవి దృష్టిలో హితమంటే మనోవాక్కాయ కర్మల కత్యంతమూ ప్రియమైంది. ఇది పూర్వం ప్రసక్తమైన విధంగా వికారంలేని కపటం లేని వికలంగాని రూపంతో ప్రసన్నమైందీ రమణీయమైందీ. ఆపైన సంఫుల్లమైందీ పరిపూర్ణత నభిలషించేదీ. దీని కోసమే ఈయనలో కవిత్వ సాధన ఏర్పడింది. ఈ సాధనలో ప్రతిభాస్పర్శచేత రమణీయమైన కల్పన, మనోహరమైన భావబంధురత, మధురమైన శబ్దానువృత్తి పలికింది. ఈ మార్గంలో రాయప్రోలు సాహితీ వ్యక్తిత్వం ప్రసిద్ధమైన ఆలంకారిక మార్గాన్ని వదలకుండా స్వతంత్రమైన భావోపస్కృతిని పొందింది.

ఈయన ఆదర్శాలు కొన్ని ఈనాటి సంక్షుభిత సమాజ స్థితికి బాగా అనువరిస్తాయి. ఈయన దృష్టిలో మతం దైవాన్ని సమీపింపజేసే ఉత్తమ సాధనం. మానవత్వాన్ని కోల్పోయేట్లు జేయడం ఆచరణీయం కాదు.

'రాష్ట్ర రాష్ట్ర దురాక్రమణలన్ మత మతాంతర మత్సరంబులన్
ప్రేమమయమగు విశ్వమానవ గర్భమే గాయాలు పడిన'

సమయంలో జరిగేది రాక్షస తాండవ ప్రభావమే. ప్రేమమయమైన నరనారీ సమాజం అవతరిస్తుందనే భవిష్యత్తుపై ఆశతో మానవసమాజంలో దీనికి మానత్వంలో సౌకుమార్య శోభాదులు ప్రసన్నంగా పరిణతం కావాలనే 'చిత్త ప్రసాదనం' పొందాలనే రాయప్రోలు ఆకాంక్ష.

(1) దేశభక్తి ఆర్షసంస్కృతి పట్ల అభిమానం (2) కుటుంబజీవితం, దాంపత్యభావన (3) స్త్రీ పట్ల ఉదాత్తవైఖరి (4) కలుషితాచారాల నిరసనం - సంస్కరణ హృదయం (5) సామాజిక

చలనంలో పురోగమన పదం (6) మానవతా పూర్ణమైన ప్రేమతత్త్వంతో రూపొందిందీ ఆధునిక సాహిత్య యుగానికి ప్రాభాత "హిరణ్మయ ద్వారం" మహాకవి రాయప్రోలు అభినవ వ్యక్తిత్వం.

సంప్రదాయంలోని మౌలికత, ఆధునికంలోని ఆవశ్యకతతో అవతరించిన రాయప్రోలు కవిత్వం తెలుగు సాహిత్యప్రస్థానంలో ప్రముఖమైన దశగా గుర్తింపును పొందింది. ఇది 1) స్వాతంత్ర్యోద్యమస్ఫూర్తితో దేశభక్తి భావన 2) శాంతినికేతనం వాతావరణం రవీంద్రుల అంతేవాసిత్వంతో, ఆంగ్ల సాహిత్యంలో కాల్పనిక ప్రభావంతో కలిగిన భావనవ్యత 3) భారతీయ సాంస్కృతికచేతనలో మౌలికతతో, 4) వర్తమాన జీవితంలో సంస్కరణావశ్యతతో సంపుల్ల మైంది. ఆధునిక యుగాన్ని ప్రకాశమానం చేసింది. ఇది పూర్వస్థితి కన్నా భిన్నమైన ఆలోచనా ప్రపంచాన్నీ, అనుభవరూపాన్నీ సంతరింప జేసింది.

ఈ భూమికపై తృణకంకణం కావ్యాన్ని సమాలోచనం చేస్తే, రాయప్రోలు వ్యక్తిత్వసూత్రం అందుతుంది. ఈ కృతిపేరే కొత్తగా ఉంది. తృణాన్ని అంటే గడ్డిపోచను చేతికడియంగా లేదా తోరంగా వర్తింపజేసిన చర్య విరాడంబరమైందీ, ప్రకృతికి దగ్గరగా ఉందీ, సహజత్వాన్ని భావింపజేసేదీ. ఇది కథాభాగంలో సోదరీభావసూత్ర బంధంగా పరిణమించింది. శృంగారభావన ప్రియుల మానసిక తలంపై స్నేహరూపాన్ని పొందింది. 'ప్రేమ' పదంలో భావజగత్తూ విస్తృతిని పొందింది. ఇందులో వస్తువు యువతీయువకుల ప్రేమ, చివరకు సోదరీసోదర స్నేహమయంగా మలుపు తిరిగింది. ఇది విస్తృతమైన దర్శనస్థాయిలో చిత్రితమయింది. కథాగమనం, పాత్రచర్యల దృష్ట్యా పైన పేర్కొన్న మానసిక భావసమన్వయం కృతిలో నవ్యత కాస్కారమైంది.

కథలో యువతీ యువకులిరువురూ బాల్యం నుండి ప్రేమభావనతో మెలగిన వాళ్ళు. యౌవనం తొలిదశలో స్త్రీ పురుష సహజమైన శృంగారభావన మొగ్గ తొడిగింది. కాలాంతరాన పరిస్థితుల ప్రభావంవల్ల విడిపోయారు. ఆమెకు మరో వ్యక్తితో వివాహమయింది. ఆమె తల్లిదండ్రుల ఆజ్ఞానువర్తి. కన్నతల్లి ఆజ్ఞను పాలించడం కర్తవ్యంగా భావించింది. అప్పటికి, కాలంలో మార్పు తల్లిదండ్రులను కాదని స్వతంత్రంగా వ్యవహరించే స్థితి విస్తరించలేదు. పైగా కవి కోరే మార్పు కూడా కొన్ని పరిమితులకు కట్టుబడింది, మరీ ముఖ్యంగా తాను ప్రకాశమానం చేయదలచుకున్న మనోరూపమూ వేరయింది.

ఇపుడామె వివాహిత. అతడు విరాగి, ఇదీ స్థితి. ఇరువురూ భిన్న పరిస్థితుల్లో ఉన్నారు. ఒక నాడు అనుకోకుండా ఊరుబయట తటస్థపడతారు. "చిత్రార్పితం"గా నిలిచిపోయారు. ఇరువురి చేతులు కలిసాయి. మనస్సులోని ప్రేమభావం పైకి ఉద్గమించింది. పాత్రల్లోని మనోరూపానికి ప్రాధాన్యమీయబడింది. ఆమె గద్గద స్వరంలో కుశల ప్రశ్న తొణికింది. అతడు తనలో వేడని, ఆమె రూపంతో వేదనతో బ్రతుకుతున్నాడు. ఆమె అతని ఈ సంక్లిష్ట స్థితిని అర్థం చేసుకుంది. తల్లి దండ్రుల అభిప్రాయాన్ని మన్నించాలనే ధర్మాన్ని పలికింది. అతనికామె హృదయం అవగతమయింది. ఆమెపట్ల అతనికున్న ప్రత్యయానికి నిదర్శనంగా, హితబోధ విన్నాడు. ఆమె మాటలు అతనిలో విరాగభావాన్ని పోగొట్టాయి - జీవితాన్ని ఆశారంజితం చేసాయి. వారి అతిలోకమైన స్నేహబంధానికి చిహ్నంగా, అతడు ఆమె మణికట్టుకు తృణకంకణాన్ని ధరింపజేస్తూ "సోదరీ" అన్న సంబోధనం కథలో భావపరివర్తనకు దారి తీసింది. ఆమె తన ఉంగరాన్ని అతని వ్రేలుకు తొడిగింది. "నీడలట్టుల ఐక్యమందెదమని", ఎవరి దారిన వారు వెళ్ళిపోయారు. కాలగతిని బట్టి నీడలు! వస్తురూపాల స్థానాలతో దగ్గర దూరం అవుతాయి. మరో విధంగా నీడ స్మృతికి సంకేతం కావచ్చు. ముగింపు ఎంత భావ బంధురంగా ఉందో కావ్యం ఆరంభమూ అంత భావమహితంగా ఉంది. ఇది పాత్ర ప్రవేశంతో ఆరంభం కావడం ఉత్సుక భావాన్ని పొందింది.

"అడుగులు బొబ్బలెత్త వదనాంచల మందున చెమ్మటల్
మడుగులు గట్ట మండు కసుమాలపు టెండ పడంతియోర్తు"

కాలినడకన పోతూంది. ఇది ఆమె తోటలోకి పోయే దృశ్యం. దీనితో మొదలైన స్థితులన్నీ ఇతివృత్తంలో చాలాభాగం నాయికా కేంద్రంగానే సాగాయి. ఇదో విశిష్టమైన దృష్టికోణం. వస్తుపరంగా కవి నాయికకిచ్చే ప్రాధాన్యాన్ని సూచిస్తుంది. ఇక్కడ మరో విషయం కావ్యారంభం 'శ్రీ' తో కాక 'అ'తో మొదలైంది. కాబట్టి నవ్యగుణంగా పేర్కొనడం జరిగింది. కాని 'అక్షరాల్లో ఆకారాన్ని' అన్న గీత వాక్యం ఈ సందర్భంలో గుర్తుకు రావడాన్ని బట్టి, శ్రీతో ఆరంభమయ్యే, దశకన్నా వెనక్కి వెళ్ళి ఉపనిషద్భావగతమైన తాత్త్వికపరమైన అవతారస్ఫూర్తికి దోహదం చేస్తుంది. పైపద్యంలో ఎండకు వేసిన విశేషణం - 'కసుమాల' పదం. కఠినత్వాన్ని నిర్దయనూ సూచిస్తోంది. ఆమె సుకుమారవతి, లేప్రాయంలో ఉంది, వివేకవతి. కష్టాలు తప్పలేదు. ఇది విధి నియతి. ఎండ అనేది కాలగతిలో భాగం. కాలమంటే విధిస్వరూపం. ఆయువతి తాను ప్రేమించిన వ్యక్తికి దూరం కావడం, మరొకరితో వివాహం జరగడం, మానసికమైన వ్యథకు లోనుకావడం, మొదలైన స్థితులన్నీ విధివైప రీత్యాన్ని సూచించేవే. ఇట్లా అర్థాంతరాన్ని భావింపజేసే లక్షణం అనేక సందర్భాల్లో కన్పిస్తుంది. ఆమె తన జీవితంలో విపర్యస్తమైన పరిస్థితి నెదుర్కొంది. మానసికమైన ఒడుదుడుకుల్ని అధిగమించింది. విధి వికటించినపుడు క్రుంగిపోకుండా వ్యక్తి తనలోని శక్తిని సమీకరించుకొని, జీవితాన్ని సుందరంగా మలచుకొనే ఉద్దేశంలో పాత్ర వివాహబంధంతో పవిత్రమైన దాంపత్యధర్మంతో ఉన్నతిని పొందింది.

తృణకంకణంలో రచన సంప్రదాయమార్గంలో భాష, భావం, అభివ్యక్తిలో రాయప్రోలు ముద్రను తలపిస్తుంది. సామాజికతలంపై పూర్వంకన్నా భిన్నమైన వస్తునవ్యతను పొందింది. అభినవ కవిత్వంగా

రూపొందింది. ఇతివృత్తం విషాదగమనం నుండి విషాద రాహిత్యానికి, ఆశావహమైన సుస్థితికి మలుపుతిరిగింది. కథా ప్రణాళికలో ఆధునిక కవిత్వానికవసరమైన ప్రేరకస్థానాల్ని గుర్తించి సావయవపూర్ణంగా నిర్వహించడంతో, సంపూర్ణమైన కావ్యరూపాన్ని పొందింది. తృణకంకణంలో కీలకమైన అంశం, స్త్రీ పురుషుల మధ్య మానసికమైన అనుబంధం. రాగ రంజితమైన ప్రేమ ప్రపంచం సాధారణ స్థాయి నధిగమించింది. కేవల శారీరక సుఖాతీతమైంది. దీనికి ప్రేమికుల్లో సం యమనం, త్యాగం, సమచిత్తం అవసరం. కావ్యంలో ఇతివృత్తం మొదట్లో భౌతిక తలంపై పాత్ర ఆవిష్కృతమయినప్పటికీ, చివరకు పరివర్తనతో మానసిక తలాన్నే వర్తించింది. ప్రేమికులిరువురూ నీడలవలె విడిపోయారు. స్మృతులు మిగిలాయి. ప్లెటొనిక్ ప్రేమ, ఇందులో భారతీయ చింతనకూ మర్యాదకూ అనుగుణంగా మలచబడింది. అభినవ రూపాన్ని పొందింది. ఇందులో ఒక శ్రేణిలో సంస్కరణ దృక్పథం, మరోశ్రేణిలో ఆంగ్ల కవిత్వంలోని కాల్పనిక ప్రభావం, ఇంకో శ్రేణిలో భారతీయ సంస్కృతిలోని దాంపత్య ధర్మనిర్వాహణం దృష్టికి వస్తాయి.

స్త్రీ పురుష సంబంధాలు మానవ జీవితంలో స్వేచ్ఛ పేరుతో కుటుంబంలో విషమత్వానికీ, విచ్ఛిన్నతకూ దారితీయకూడదనే! ఇటువంటి పరిస్థితుల్ని వివేకంతో సముచితంగా పరిష్కరించుకోవాలనే! అవసరమైతే స్వసుఖాన్ని త్యాగం చేసే భావమూ నాయిక ముఖతః ప్రతిపాదితమయింది. ఈ కావ్యంలో ఈ ఆదర్శంతో విషాదం తొలగింది. ఇది పాత్రలో మానసికమైన మార్పుతో సాధ్యమయింది. సంక్లిష్టస్థితిలో చేయగలిగిందేమిటన్న ప్రశ్నకు సమాధానమే 'తృణకంకణం'. కావ్యంలో స్థాపితమైన స్నేహకళారూపం. ఇందులో వాస్తవజీవితం; అనుకోని పరిస్థితులు, కాలం లేదా విధిపై నిర్మితమైన కథారూపంలో విపర్యాసం సత్సంకల్పంతో పరిష్కృతమయింది. స్నేహం నిలిచే ఉంది. కస్తూరి పరిమళం, పాత్రను కడిగినప్పటికీ వీడని విధంగా, మనసును అంటి పెట్టుకొనే ఉంటుంది. ప్రతికూల పరిస్థితుల్ని అనుకూలంగా మలుచుకొనే ఉదాత్తమైన మనోరూపం ఇందులో ప్రేమతత్త్వానికి, స్నేహకళకూ తాత్త్విక భూమికను చేకూర్చింది. ఇది సాహిత్య విమర్శలో అమలిన శృంగారంగానూ కొందరిచే భావితమైంది. ఇందులో నాయకుడు కోరేది.

"మరువంబోకుము నెచ్చెలీ! ప్రణయ రమ్యంబైన యానాళ్ళనే
మరువంబోకుము జీవితాంతమును ప్రేమన్, ప్రేమబాష్పాంజలిన్
మరువంబోకుము ఈ కథన్ మరచి పొమ్ము! సర్వమున్ శాంతికై"

తృణకంకణాన్ని సిద్ధింపజేసే చేతిలోనున్న తృణం ఒక కొస పద్యం. మరొక కొన తరువాతి వచ్చే మరోపద్యం. నాయిక ముఖతః ప్రకటితమైంది.

"విషయ సుఖై చ్చలన్ తనియ! విహ్వలమైన హృదంతరమ్ముక
ల్మషమయి పోవనీక, అకలంకమ్ముదాకృత సాధనన్ మనో
విషయ గతిన్ మరల్చుటె వివేకము!" అన్నది. ఈ రెండు కొసలు లిస్తేనే, స్నేహబంధం చేకూరేది.

జీవితంలో "ప్రణయ రమ్యతనూ ప్రేమ బాష్పాంజలి" నీ "ముగ్ధరాగ" పరిణామాన్నీ మరవకూడదని నాయకుని కోరిక! ఇవి మనస్సులో ఎప్పటికీ నిలచేఉంటాయి. ఇరువురు విడిపోయినా స్మృతి పరిమళాన్ని వెదజల్లుతూనే ఉంటాయి. అయితే దృష్టివేరు. ఈఅనుభవం మానసికమైంది. స్వచ్ఛమైంది. ఇందులో గాఢమైన వేదన ఉంది, ఆర్ద్రత ఉంది, ఆత్మవిశ్వాసమూ ఉంది. ఇక మరచిపోయేది మిగతావి సర్వమూ! ఒక్క శాంతికోసమే! సర్వమంటే భౌతికమైంది. ఇంద్రియమైంది. కథ శరీరస్థానీయం. శరీరమున్నంత వరకూ నిలిచే ఉంటుంది. దృష్టికోణం మాత్రం మనోగతంగా మారింది. నిజమైన ప్రేమ -స్నేహం అనేవి ఎప్పటికీ వాడిపోవు, వీడిపోవు, చెదరిపోవు. నాయకుని మాటల్లో పాత్ర ఉన్నతమైన అంతరంగం ధ్వనిస్తుంది. కవి దృష్టిలో ఇది, అమలిన తత్త్వానికి బీజ భూతమైంది.

ఇక నాయిక ముఖతః పలికిన మాటల్లో కేవలం భౌతికమైన ఇంద్రియ సుఖాలకే జీవితం పరిమితం కాకూడదు. హృదయం కల్మషం కాకూడదు. భయాదులచేత పట్టు తప్పిపోకూడదు. దీనికి మృదువయిన అంటే సాత్త్వికమైన సాధన అవసరం. ఇది కళంకరహితంగా స్వచ్ఛంగా సాగాలి. ఇట్లా పవిత్రమైన స్థితిని పొందడం, దాన్ని నిలుపుకోవడం కష్టం. దీన్ని సాధించే ప్రయత్నం చేయడం వివేకం, ఇది అవసరం. దీనిపట్ల లగ్నమైన ఆర్ద్రమైన మానుషదశలు కృతార్థాన్ని పొందడం విశేషం. ఇది మానవశక్తి కతీతమైంది కాదు. మనస్సును దారితప్పకుండా, చెడిపోకుండా, నిలపడం అవసరం. సాధనలో విషయగతిని పవిత్రంవైపు, ధర్మంవైపు మరల్చడం వివేకంతో కూడిన పని. దీని వల్ల మానుషత్వానికి కృతార్థత చేకూరుతుందనే కవి భావన ఉదాత్తమైంది. ఇది భారతీయ చింతనలో భాగమైంది. ఉపనిషన్మూలకమైంది. ఈ రెండు పద్యాలూ తృణకంకణం కావ్యాని కెదురెదురుగా నున్న రెండు బిందువులు, రెండు కొసలు, వీటి మధ్య జీవితం స్నేహ సుందరమైంది. తృణకంకణం పరమార్థం సార్థకతను పొందింది.

ఒక వైపునుండి కవిత్వకళ, మరోవైపు నుండి తాత్త్వికాంశ కలిసి రూపొందిన అభినవ కావ్యం, తృణకంకణం. ఇందులో ప్రేమరహస్యం, విస్తృతార్థాన్ని పొందింది. అస్ఖలితమైంది అంటే చ్యుతం కానిదీ, సమున్నతమైందీ అని. ఇంకా అమలినమైందీ, మలినం అంటనిదీ, కళంకరహితమైందీ, స్వచ్ఛమైందీ అని. ఈ ప్రేమసూత్రం, అనురాగ పూర్ణమైంది. ఒక్క హృదయానికి మాత్రమే అవగతమై చిరంగా నిలిచేది. మనస్ స్థానీయమైంది. స్మృతిలో మిగిలింది. కావ్యంలో ప్రతీయమానత్వాన్ని పొందింది. "ప్రతీయమానం పునరన్యదేవవస్త్వస్తి వాణీషు మహాకవీనామ్" అన్న ఆనందవర్ధనుని మాట అన్వర్థమవుతూంది.